

Kulturdepartementet
Regeringskansliet

Kungliga bibliotekets remissvar på SOU 2017:60 Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik

Remissvar Ku2017/01534/DISK

Sammanfattning

Kungliga biblioteket (KB) tillstyrker samtliga föreslagna lagändringar utan ändringar. KB anser dock att bilden av bibliotekens betydelse inte har kommit fram i förhållande till utredda områden. Det allmänna biblioteksväsendet lämnar väsentliga bidrag i många fler sakområden än de som utpekats i utredningen.

KB vill lyfta fram att bibliotekens demokratiska funktion stärker de nationella minoriteternas demokratiska kapacitet och att bibliotekens roll i det demokratiska bygget behöver tydliggöras så att det allmänna biblioteksväsendet kan stödja de nationella minoriteterna.

Det är KB:s uppfattning att de kommunala biblioteken är underutnyttjade i förhållande till utförandet av grundskyddet. Det finns goda möjligheter att använda biblioteket som plattform för att skapa medvetenhet om landets minoritetspolitik och de internationella konventionsåtagandena.

KB menar att det är viktigt att fortsätta bygga ut förvaltningsområdena men också att biblioteken blir tillförda finansiering. Kommunens biblioteksverksamhet kan och bör ta en större roll i grundskyddet med hjälp av ökade resurser. De kommunala och regionala biblioteksverksamheterna skulle kunna ges större uppdrag i genomförandet av grundskyddet.

Med uppdrag och förstärkta resurser skulle sjukhusbiblioteken kunna understödja delar av grundskyddet relaterat till vård och omsorg, tillhandahålla både litteratur och information som relaterar till patientens situation.

Skolbiblioteken bör vägas in i målen. Skolbiblioteken hör till det allmänna biblioteksväsendet och ska i sin verksamhet och i sitt utbud prioritera nationella minoriteter enligt 5 §.

De nationella minoritetsspråken bör ges en uttalad plats i bibliotekets verksamhet. Samtidigt måste KB också påpeka att helt nya uppdrag måste finansieras för samtliga inblandade parter.

För att ett språk ska vara fullödigt och ge en långsiktig bärighet behövs också ett vetenskapligt språkbruk. Högskolebiblioteken kan lämna viktiga bidrag till att språken når den nivå att de fungerar för vetenskaplig kommunikation och blir verktyg för kunskapsproduktion. Öppen tillgång (open access) kan vara en nyckelfaktor för att ge språken den vitalisering och nivåhöjning som är nödvändig.

Nationell biblioteksstrategi

Det är viktigt att här beakta KB:s regeringsuppdrag att ta fram förslag till en nationell biblioteksstrategi. Slutredovisning ska ske i mars 2019¹ och en delredovisning presenterades i september 2017.

Delredovisningen består av en omvärldsrapport, *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*².

Allmän bakgrund

Bibliotekslagen

2014 infördes en ny bibliotekslag SFS 2013:801 där lagstiftarna gjorde en större förändring jämfört med den tidigare gällande lagen SFS nr: 1996:1596.

Lydelsen från 1996:

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

Nu gällande lydelse (fr.o.m. 2014-01-01):

Prioriterade grupper

¹ Regeringsuppdrag: [Kungliga biblioteket ska ta fram en biblioteksstrategi för hela Sverige](#)

² Fichtelius, Erik red. et al (2017): *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Nationell biblioteksstrategi/Kunglig biblioteket.

5 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bl.a. genom att erbjuda litteratur på

1. de nationella minoritetsspråken,
2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
3. lättläst svenska

I prop. 2012/13:147 beskrivs lagstiftarnas uppdelning av de bibliotekstyper som utgör det allmänna biblioteksväsendet.

Analys

Med detta som grund finns det anledning att reflektera över förändringen och dess innebörd.

Den äldre 8 § kritiserades för att slå ihop grupper med helt skilda behov i en och samma paragraf. Vidare gällde paragrafen endast skol- och folkbibliotek, vilket lagstiftarna till nuvarande lag utökade till hela det allmänna biblioteksväsendet.

I SFS 2013:801 har grupperna delats upp, skrivningen har förtydligats och istället för ”andra minoriteter” står det nu tydligt ”nationella minoriteter”. Genom uppdelningen i tre numrerade punkter visas tydligt att det är tre skilda uppdrag, tre prioriterade grupper som alla ska ha sin plats i bibliotekens verksamhet. Dock betyder det inte att samtliga offentligt finansierade bibliotek har lika stort ansvar att uppfylla paragrafen.

De föreslagna bestämmelserna innebär inte att alla bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet i de egna samlingarna måste kunna erbjuda litteratur på de nämnda språken. För att uppfylla de krav som ställs kan biblioteken använda sig av fjärrlån och samverka med andra bibliotek i syfte att erbjuda litteratur och information på dessa språk. (prop. 2012/13:147 s.19)

Bibliotekslagen skriver inte heller fram vad det allmänna biblioteksväsendet förväntas utföra i förhållande till nationella minoriteter, utan lagstiftarna pekar på grundkonventionerna och gällande lagstiftning på området.

[..] tydliggörs att de nationella minoriteterna och minoritetsspråken har en särställning i Sverige dels genom åtagandena i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2), dels enligt stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3). Åtagandena gentemot de nationella

minoriteterna förtydligas särskilt genom rättsliga regleringar i språklagen (2009:600) och lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Vikten av en väl utvecklad biblioteksverksamhet på nationella minoritetsspråk har ofta lyfts fram, bland annat i betänkandet Att återta mitt språk (SOU 2006:19). (prop. 2012/13:147 s.18)

Regional biblioteksverksamhet

Regional biblioteksverksamhet befinner sig inom kultursamverkansmodellen och regleras både genom förutsättningarna i kultursamverkansmodellen och genom bibliotekslagen främst 11 §. Det finns en motsättning som KB lyfte i remissyttrandet (dnr 1.3-2017-231) över Ds 2017:8, *Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop – framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen*. Kultursamverkansmodellen strävar mot decentralisering och särart medan bibliotekslagens intentioner är ökad centralisering och samutnyttjande av resurser för att uppnå god ekonomisk hushållning fördelat på tre ansvarsnivåer, kommunal, regional och nationell. Det försvårar delvis det regionala samarbetet.

Ställningstaganden och synpunkter

3.8.2 Minoritetspolitiken behöver integreras bättre inom andra områden

KB lämnar synpunkt.

SOU 2017:60 berör mänskliga rättigheter, mångfald och demokrati och skriver att det är av vikt att minoritetspolitiken hittar in i andra områden. KB vill påminna om bibliotekens grundläggande uppdrag:

[..] står grunden för det allmännas stöd till biblioteksväsendet att finna i övertygelsen om att bibliotekens verksamhet bidrar till en önskvärd samhällsutveckling i stort och att demokratin fördjupas genom att välinformerade individer får bättre möjligheter till insyn, inflytande och deltagande i den demokratiska processen. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet förmedlar kunskap och ger förutsättningar för ett offentligt samtal där enskilda fritt kan behandla gemensamma angelägenheter och utbyta åsikter. (prop. 2012/13:147 s. 13)

I den nyligen publicerade omvärldsrapporten *Den femte statsmakten* avhandlas bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och

digitalisering.³ Bibliotekens roll för demokratin har av Johan Hirschfeldt beskrivits i kapitlet *Biblioteken – en femte funktion i den demokratiska rättsstaten*. Hirschfeldt beskriver hur det allmänna biblioteksväsendet utgör en omistlig del i vår demokrati, relaterat till grundlagarna och de mänskliga rättigheterna. Värdeorden Hirschfeldt fokuserar på är fri åsiktsbildning, neutralitet, allsidighet och tillgänglighet för alla. I förhållande till minoritetspolitiken och lagstiftningen är biblioteket som demokratisk plattform underutnyttjad. Bibliotekens betydelse för allas möjligheter att skapa en egen åsikt baserad på fritt tillgängliga medier är extra viktigt för minoriteter och marginaliserade grupper, som kan stärka sin identitet och särart med hjälp av bibliotekens utbud.

*I portalparagrafen läggs statsskicket yttersta grund fast. Vårt demokratiska representativa och parlamentariska statsskick vilar på folksuveräniteten, som i sin tur bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Maktutövningen är lagbunden (=den så kallade legalitetsprincipen.) **Det är värt att stanna upp vid den framskjutna ställning som härmed fri åsiktsbildning har i vår konstitution. Det är en avgörande byggsten för förverkligandet av folkstyret. Det är en förutsättning för att rösträtten ska kunna utövas fritt. I en annan bestämmelse i rättighetskapitlet (2 kap. 21 § RF), som handlar om utrymmet för riksdagen att kunna lagligen begränsa fri- och rättigheter, betecknas den fria åsiktsbildningen i lagtexten uttryckligen också mycket riktigt ”såsom en av folkstyrelsens grundvalar”.***⁴

KB vill lyfta fram att bibliotekens demokratiska funktion stärker de nationella minoriteternas demokratiska kapacitet och gör det möjligt för varje röstberättigad att göra informerade beslut och utöva sin rösträtt genom tillgång till fri information och kunskap. Bibliotekens roll i det demokratiska bygget behöver tydliggöras så att det allmänna biblioteksväsendet kan stödja de nationella minoriteterna.

Det allmänna biblioteksväsendet och minoritetspolitiken har en närhet till varandra. Bibliotekens betydelse som utjämnande och kompensande del i samhällsbygget blir extra viktigt i förhållande till marginaliserade grupper. För de som har en lägre utbildningsnivå, svagare lästradition och som står längre från direkt påverkan i samhället

³ Fichtelius, Erik red. et al (2017): *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Nationell biblioteksstrategi/Kunglig biblioteket.

⁴ Ibid.

har biblioteken störst betydelse, till biblioteket kan alla gå och få hjälp och stöd med sina frågor.

Ett stort och viktigt område för framför allt folkbiblioteken och regional biblioteksverksamhet är digital delaktighet eller digital kompetens. Det är fortfarande en stor grupp som är sällananvändare eller icke användare i Sverige. 2016 var det 630 000 personer som står vid sidan av internet, 7 % av befolkningen.⁵ Huruvida den digitala kompetensen är bättre eller sämre hos de nationella minoriteterna finns det inte uppgifter om.⁶ Det finns skillnader mellan kön och utbildningsnivå i de 630 000 personerna. Det är möjligt att samma skillnader finns bland nationella minoriteter. Att kunna använda internet, ta del av information och hantera samhällets E-tjänster är en viktig aspekt av den demokratiska funktionen biblioteken har. Folkbiblioteken har hög beredskap att hjälpa användarna med alla typer av digitala utmaningar. Hittills är det sällsynt att detta görs på något av de nationella minoritetsspråken, främst på grund av att de saknas personal med språkprofil. Det är möjligt att det är en verksamhet som skulle behövas men det finns som tidigare nämnts inget underlag att hålla sig till.

4.1 Utvärdering av ordningen med ett grundläggande skydd och förvaltningsområden

KB tillstyrker förslaget.

De kommunala och regionala biblioteksverksamheterna skulle kunna ges större uppdrag i genomförandet av grundskyddet. Exempelvis skulle punkten om information kunna göras i samarbete med biblioteken. Det är normalt en plats där mycket kommuninformation delas. Biblioteket som fysisk plats är viktig. Att förlägga föredrag, informationsträffar och olika samråd på biblioteket skulle kunna vitalisera utförandet av grundskyddet. De flesta folkbibliotek tar emot barngrupper. Där finns också en plattform för att arbeta med informationsuppdraget. **Dock vill KB understryka att det behöver tillföras resurser från anslagen för förvaltningsområdet till biblioteket** då kommunernas biblioteksverksamhet i regel är hårt ekonomiskt ansträngd.

De undersökningar som hittills gjorts har visat att när en kommun ansluter sig och bildar ett förvaltningsområde ger det en positivt skjuts även för biblioteket.⁷

⁵ [Svenskarna och internet 2016](#)

⁶ Personlig kommunikation Pamela Davidsson, IIS, 2017-10-02.

⁷ Brisander, Cecilia (2017): *Bibliotek i samspel med lokalsamhället*.

KB:s bild är att de bibliotek som finns i en förvaltningskommun har mer verksamhet och fler aktiviteter för och/eller med nationella minoriteter jämfört med de som inte hör till en förvaltningskommun. KB menar att det är viktigt att fortsätta bygga ut förvaltningsområdena men också att biblioteken blir tillförda finansiering. Kommunens biblioteksverksamhet kan och bör ta en större roll i grundskyddet med hjälp av ökade resurser.

4.2.1 Det grundläggande skyddet har fått dåligt genomslag

KB lämnar synpunkt.

Den befintliga lagstiftningen genom bibliotekslagen och de två lagarna för nationella minoriter som är under utredning har redan i dag lagt ett uppdrag till bibliotekens verksamhet generellt, dels genom bibliotekslagens 5 § och dels genom grundskyddet och systemet med förvaltningsområden.

Det är KB:s uppfattning att de kommunala biblioteken är underutnyttjade i förhållande till utförandet av grundskyddet. Det finns goda möjligheter att använda biblioteket som plattform för att skapa medvetenhet om landets minoritetspolitik och de internationella konventionsåtagandena.

9.3.1 Nationella minoriteters rättigheter behöver stärkas inom hälso- och sjukvård

KB lämnar synpunkt.

Förslagets innehåll är utanför KB:s verksamhetsområde, dock finns det koppling till det allmänna biblioteksväsendet och därför lämnas kommentar.

2016 fanns det 69 sjukhusbibliotek i Sverige som möter urvalsramen för statistikinsamlingen och som således är del av det allmänna biblioteksväsendet.

Enligt Barbro Thomas (2012):

”Sjukhusbiblioteken är idag en del av vårdprocessen, bl.a. genom att vara ett stöd för vårdpersonal vid fortbildning, kompetensutveckling och forskning. Sjukhusbiblioteken medverkar aktivt i informationsarbetet med EBM (evidensbaserad medicin), deltar i forskningskurser, erbjuder personlig handledning enskilt eller i grupp samt i förekommande fall medverkar i HTA-arbetets informations-sökningsprocess (Health Technology Assessment – utveckling av teknik och metoder inom

*landsting). De tjänster som vänder sig till patienter och anhöriga har allt större fokus på att vara en del av vården, t.ex. patientinformation och patient- och närståendebildningar”.*⁸

Ytterligare beskrivning finns på KB:s webbplats.

<http://www.kb.se/bibliotek/Bibliotek/Sjukhusbibliotek/>

Med uppdrag och förstärkta resurser skulle sjukhusbiblioteken kunna understödja de delar av grundskyddet som relaterar till vård och omsorg samt tillhandahålla både litteratur och information som relaterar till patientens situation. Biblioterapi⁹ skulle kunna vara extra relevant för vissa av de grupper som beskrivs av utredaren som problematiska. Bättre tillgång till hälsofrämjande litteratur skulle andra vara betjänta av. Genom bättre information om sjukhusbibliotekets erbjudanden, formulerat på de nationella minoritetsspråken, skulle värdefullt tillskott kunna ges.

11.3.1 Förbättrad uppfyllelse av läroplanernas målsättningar och 11.3.2 Förbättrade kunskaper bland lärarna

KB lämnar synpunkt.

KB menar att även skolbibliotek och deras roll bör vägas in i målen om förbättrad uppfyllelse av läroplanens målsättningar. Ett fullgott skolbibliotek utgör en viktig pedagogisk resurs och kan stödja stora delar av läroplanen. Lika viktigt är det att lärarna utbildas i hur ett skolbibliotek bidrar till elevernas lärande och utveckling.

Skolbibliotekens roll har inte berörts i avsnitten. Då skolbiblioteken hör till det allmänna biblioteksväsendet omfattas de av 5 § och ska i sin verksamhet och i sitt utbud prioritera nationella minoriteter. Enligt rapporten *Skolbibliotekets roll för elevers lärande* från 2017 menar Cecilia Gärdén att närvaron av ett fungerande skolbibliotek med utbildad personal påtagligt stödjer elevernas lärande och utveckling. Ett fullödigt skolbibliotek har många beståndsdelar så som samlingen och medierna men också den pedagogiska verksamheten. Rapporten innehåller ett kapitel om bibliotek och mångspråk (kapitel 8) där fokus till största del har varit annat modersmål än svenska. Dock finns generella slutsatser om modermålens betydelse för elevernas inläring. Undersökningen visar att det råder brist på medier på andra språk utöver svenska och engelska i skolbiblioteken. Oftast finns starka styrdokument för skolan. Flerspråkiga elever ska ägnas särskild

⁸ Thomas, Barbro (2012): *Vad är ett sjukhusbibliotek?* s. 5

⁹ Aquilonius, Jennie (2017): *Läsa med litteratur*

uppmärksamhet men lika ofta har läsning på modersmål i praktiken prioriterats bort och reducerats till en ”icke-fråga”.¹⁰

11.4.4 Vikten av förebilder och synlighet inom kulturen

KB tillstyrker förslaget med tillägget att nya uppdrag måste finansieras, ej inom befintlig ram.

KB instämmer med analysen att de nationella minoritetsspråken bör ges en uttalad plats i bibliotekets verksamhet. Samtidigt måste KB också påpeka att **helt nya uppdrag måste finansieras för samtliga inblandade parter.**

Formuleringen i förslaget är ”biblioteken” vilket har tolkats som det allmänna biblioteksväsendet och det uppdrag som delas ut av regeringen genom 5 § i bibliotekslagen.

De bibliotekstyper som i första hand är aktuella är:

- folkbibliotek
- skolbibliotek
- regional biblioteksverksamhet
- lånecentraler
- övrigt finansierade bibliotek: främst dessa bibliotekstyper är väsentliga för nationella minoriteter
 - nationalbiblioteket
 - sjukhusbibliotek
 - folkhögskolor

I viss mån berör det även

- högskolebibliotek
- specialbibliotek

Tydligast ligger uppdraget i kommunerna som driver både folkbibliotek och skolbibliotek.

KB identifierar tre delområden:

1. Informera och öka kunskapen och förståelsen om de nationella minoriteterna i majoritetssamhället.

KB menar att alla kommunala bibliotek i samtliga kommuner bör bidra till grundskyddet genom information och

¹⁰ Gärdén, Cecilia (2016). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande*. s. 71-74.

kunskapsspridning om de nationella minoriteterna, språken och kulturen både fysiskt i rummet och virtuellt på webben.

2. Tillhandahålla medier, kultur och programverksamhet på minoritetsspråken.

KB vill understryka vikten av att minoritetsgrupperna bereds tillfälle för samråd, planeringspåverkan och ekonomiska prioriteringar. Självidentifiering av tillhörigheten till minoritetsspråket.

KB menar att medieförsörjningen bör ske så centraliserat som möjligt för effektivt resursutnyttjande.

3. Bidra till revitalisering av språken och kulturerna genom olika typer av samarbeten på det lokala planet. T.ex, genom att ställa biblioteket som plats till förfogande, genom flerspråkig skyltning i lokalen, flerspråkig webbplats och låta minoritetsspråket/en få en central och naturlig plats i hela verksamheten.

Nationell biblioteksstrategi

I utredningen av en nationell biblioteksstrategi påpekas att det inte är rationellt att varje enskild folkbiblioteksenhet bygger upp egna mediebestånd annat än på de platser där det finns ett stort löpande behov. Det behövs ett nationellt stöd för mediefrågor till kommunerna och detta bör ges av en centraliserad funktion.

Stöd i programverksamhet bör främst ges som kompetensstöd genom samma nationella centraliserade funktion som stödjer medieförsörjningen. Andra aktörer som t.ex. Finlandsinstitutet skulle kunna bli samarbetspartners. Inom kommunerna kan språkkonsulenter, koordinator, brobyggare och liknande roller bli ett värdefullt stöd. Föreningar och frivilligorganisationer skulle kunna ingå i lokala samarbetsorgan.

Den tänkta strukturen kommer att beskrivas av nationell biblioteksstrategi i ett senare skede.¹¹

¹¹ <http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/uppdraget/>

Nationell samordning

KB har genomfört en kartläggning av bibliotekens arbete med språklig mångfald under våren/sommaren 2017. Rapporten är under utgivning.

I KB:s analys av materialet framkom att det finns stora behov av utveckling, samordning och samverkan, för att det arbete som görs på biblioteken inom språklig mångfald ska bli hållbart och långsiktigt. Det behövs strategier för att komma tillrätta med de brister som finns och dagens ojämlika utbud av flerspråkiga medier och dess tillgänglighetsförande. Det behövs ett helhetsgrepp på språklig mångfald inklusive de nationella minoritetsspråken.

Rapportens rekommendationer ¹²

Vi ser att med en bred samordning och samverkan inom och på nationell, regional och kommunal nivå och med tydliga strategier kan det göras betydande insatser med målgruppernas behov och perspektiv som vägledande. När de gemensamma resurserna och ansträngningarna kanaliseras genom samplanering och gemensamma insatser blir effekterna större och mer varaktiga. Det blir stabilare strukturer som lever kvar, man kommer ifrån projektuppläggen och får i stället politiskt förankrade långsiktiga samarbeten.

En rekommendation i nuläget är att satsa på utökad nationell samordning istället för att ekonomiskt gå in och understödja enskilda regionala och lokala initiativ. Vi rekommenderar att utreda vilken roll IB ¹³ och KB tillsammans skulle kunna ha för att på lång sikt främja de typer av insatser som gynnar språklig mångfald inklusive nationella minoritetsspråken. Det gäller också att utvärdera och tillvarata de erfarenheter som hittills gjorts och sprida kunskap om dessa.

Uppföljning

KB har i lagen ett uppföljningsuppdrag:

18 § Den myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet. Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används.

¹² Kungliga biblioteket/Nationell biblioteksstrategi (2017): *Migration och språklig mångfald. Bibliotekens roll i det flerspråkiga samhället* s. 56f.

¹³ [Internationella bibliotekets partnersuppdrag](#)

Inom detta uppdrag har det påbörjats en undersökning av hur nationella minoriteter återfinns i de kommunala och regionala biblioteksplaner som beslutats efter 2014. Biblioteksplanernas struktur undersöks med hjälp av en modell där fyra parametrar bedöms:

- Koppling till styrande lagar
- Verksamhetens inriktning, inklusive omnämnande av barn
- Rubriksättning
- Angivelse om kommunen/regionen är ett förvaltningsområde

I pilotundersökningen har 47 stycken planer bedömts, 39 kommunala och 8 regionala.

Nuvarande slutsats från pilotstudien är:

- Det behövs bättre kunskaper om lagstiftningen vid sidan av bibliotekslagen. Endast tre planer nämner både lagen om nationella minoriteter och språklagen jämte bibliotekslagen. Fem planer nämner bibliotekslagen och den ena eller den andra lagen. Tolv planer har ingen koppling alls till rådande lagstiftning.
- Det behövs bättre kunskap om grundskyddet och minoritetspolitiken hos kommuner och regioner. Utan dessa kunskaper blir det svårt att planera verksamheter och aktiviteter, då bibliotekslagen och förarbetena inte är utförliga i den punkten, utan hänvisar just till språklagen och lagen om nationella minoriteter. 18 planer saknar helt mål för nationella minoriteter. 13 planer har kortfattade, ospecificerade mål utan koppling till annan text. Tillsammans har alltså närmare 40 % av de lästa planerna inte tillräckliga målbeskrivningar. 14 planer har en adekvat rubriksättning och ytterligare sju av de lästa biblioteksplanerna har ”nationella minoriteter” som rubrik för beskrivning av verksamheten. De återstående 21 planer har antingen ingen rubrik alls eller en inadekvat sådan.
- I framtiden bör barnperspektivet förbättras i biblioteksplanerna i förhållande till nationella minoriteter. 17 planer av 47 nämner särskilt barn och nationella minoriteter.
- Medvetenheten om att kommunen/regionen är ett förvaltningsområde bör öka. Det är sammanlagt 26 biblioteksplaner av de planer som har analyserats, som är knutna till något förvaltningsområde. Det är endast 14 av dessa som har skrivit i det i sin biblioteksplan

KB:s utredare ser stor förbättringspotential när det gäller biblioteksplanernas strukturella element.

2014 publicerades en kandidatuppsats om det samiska folkbiblioteket av författaren Sara Mikaelsson. Mikaelsson har både studerat biblioteksplanerna i samiska förvaltningsområden och gjort djupintervjuer med bibliotekspersonal. Undersökningen visar att det är svagt beskrivet i biblioteksplanerna men det kan bero på att lagen trädde i kraft först 2014. Det är svårt att dra någon hållbar slutsats från den delen av undersökningen. Från djupintervjuerna framträder en varierad bild, allt ifrån rejäla satsningar till en satsning som inte gett något större resultat. Författaren pekar på problem med förvärvet och svårigheterna att köpa samiskspråkiga medier samt låga utlånetal. Dessa hänger självklart samman med en allt för liten volym i en samling minskar relevans och aktualitet. Inom verksamheten är kulturförmedling desto viktigare och drar ofta en stor publik, både för barn- och vuxenarrangemang. Bokbuss, språkväskor, sagostunder etc. är aktiviteter som nämns. Mikaelsson noterar stora skillnader och förklarar detta med olika lokala förutsättningar i kommunerna. Med en högre närvaro av samer ökar förutsättningarna för en mångsidig och god biblioteksverksamhet. Även "eldsjälar" behövs. I en kommun har den samiska koordinatören spelat avgörande roll för att erhålla både en bättre samling medier och en mer varierad och anpassad verksamhet.¹⁴

Mikaelssons undersökning, trots att den är begränsad, lyfter fram flera viktiga iakttagelser. För att biblioteken ska kunna möta de nationella minoriteternas behov behövs en hävstång, ett sätt att skapa intresse för att använda sig av biblioteket. En liten och inaktuell mediesamling skapar inte efterfrågan. Det är kunskaper KB redan har genom uppdraget nationell överblick; om samlingen inte uppnår en kritisk volym och fylls på med nya titlar förblir den outnyttjad.

Det är därför KB:s åsikt att det inte är fruktbart att öka trycket på samtliga kommuner till eget förvärv utan att istället fokusera på att skapa och samutnyttja större samlingar genom mediesamarbeten för att nå tillräcklig storlek på samlingarna. Det lokala biblioteket kan disponera depositioner och komplettera med fjärrlån av enstaka titlar.

Det är däremot rimligt att öka trycket på att de kommunala biblioteken utvecklar både sin barnverksamhet och programverksamhet för vuxna för att både stödja grundskyddet och fullgöra bibliotekslagens intentioner. Mikaelssons undersökning pekar mot att de bibliotek som nått störst framgång har ett rikt utbud av programverksamhet, både på

¹⁴ Mikaelsson, Sara (2014). *Det samiska folkbiblioteket*.

svenska och på samiska, som är det språk hon undersökte. Språkkonsulternas betydelse framhålls, liksom enskilda medarbetares insatser som "eldsjälar". Sveriges Författarförbund har gjort en mindre undersökning av hur de nationella minoriteternas behov av biblioteken och dess samlingar ¹⁵ och där framgår betydelsen av att programverksamhet finns tillgänglig. Synliggöra och revitalisera språk och kultur genom t.ex. skyltning är aktuellt för de kommunerna med större inslag av någon av de nationella minoriteterna.

KB vill fästa uppmärksamhet på att det just nu finns en outnyttjad resurs på Samernas bibliotek genom en stor eftersläpning av katalogiseringsarbetet. Den eftersläpning som uppstått på grund av resursbrist består av 90 hyllmeter okatalogiserade medier, motsvarande 10 årsverken ¹⁶. Så länge dessa medier förblir okatalogiserade är de otillgängliga för allmänheten att låna. Just nu har resurser bundits upp i ett förvärv som inte kommer användarna till del.

2017-09-28 gav Regeringen/Kulturdepartementet ett uppdrag till Sametinget att utvärdera och analysera verksamheten vid Samernas bibliotek (KU2015/20788/DISK). Uppdraget ska redovisas 2018-03-30. Möjligen tas frågan upp i utvärderingen.

12.5 Språkvårdande arbete och revitalisering

KB lämnar synpunkt.

Förslaget innehåller utanför KB:s verksamhetsområde, dock finns det koppling till det allmänna biblioteksväsendet och därför lämnas synpunkt.

För att ett språk ska vara fullödig och ge en långsiktig bärighet behövs också ett vetenskapligt språkbruk. De som talar sitt modermål behöver ett fullgott språk för att uttrycka komplexa tankar. Språk och kultur bidrar till det vetenskapliga tänkandet och är en väsentlig del i kunskapsproduktionen. Om de nationella minoritetsspråken, och särskilt urfolket samer och de samiska språken ska ges en framtid behövs också denna nivå av språken.

Forskningsresultat måste återföras snabbt och på tillgängliga sätt ifråga om språk och kommunikationssätt. Det är viktigt att resultat från forskningsprojekt som genomförs kommuniceras på ett sätt så att de som deltagit kan tillgodogöra sig innehållet samt

¹⁵ Nieminen Kristofferson, Tuija (2016): *Tolv minoritetsröster om biblioteken*, 2016 s. 19

¹⁶ Kulturpolitiskt handlingsprogram 2016-2017, Sametinget, s. 14

*få nytta av detsamma. Det kan handla om mer populär-
vetenskapliga publikationer, film, samt även presentationer och
workshops där resultaten presenteras för de berörda och där det
ges möjlighet till diskussioner.*¹⁷

Biblioteken, särskilt högskolebiblioteken, kan lämna viktiga bidrag till att språken når den nivå att de fungerar för vetenskaplig kommunikation och blir verktyg för kunskapsproduktion. Detta kan bara ske inom den språkliga kontexten där de som talar språket befinner sig. Alla typer av forskning måste kunna kommuniceras till språkgrupperna för att ge den delaktighet och möjligheter att påverka som lagarna är tänkta att ge. För att understödja den fria åsiktsbildningen och demokratin är det grundläggande att språket också klarar att beskriva vetenskapliga frågeställningar och resultat.

Den vetenskaplig kunskapsproduktion på de nationella minoritetsspråken är begränsad men det finns trots allt i varierande grad. Nordsamisk och sydsamisk forskning finns publicerad.

Ett växande problem i den vetenskapliga infrastrukturen är de s.k. inläsningseffekterna där den vetenskapliga produktionen bara blir tillgänglig för de som finns inom högskolorna och universiteten. Avtalens konstruktioner omöjliggör delning genom t.ex. fjärrlån när texten blivit digital istället för på papper. Detta har fått stora konsekvenser för användarna och för biblioteken utanför högskolesektorn.

KB har i regleringsbrevet 2017¹⁸ ett uppdrag att samordna arbetet med Öppen tillgång¹⁹ (open access) alltså en ny modell för att tillgängliggöra vetenskaplig publicering. Genom att vända på betalningsmodellen görs innehållet fritt tillgängligt utan kostnad för användaren. Digital publicering blir allmänt tillgängligt oberoende av plats.

Öppen tillgång kan vara en nyckelfaktor för att ge språken den vitalisering och nivåhöjning som är nödvändig för att behålla språken fullödiga och skapa utveckling och ge ett levande och använt språk.

Vidare har nationalbiblioteket och ett antal lärosäten och specialbibliotek äldre samlingar som kan stödja forskning av de nationella minoriteternas egna forskare och andra forskare som forskar

¹⁷ [Samisk forskningspolicy](#)

¹⁸ [Kungliga biblioteket regleringsbrev 2017](#)

¹⁹ [Samordning av öppen tillgång till vetenskapliga publikationer](#)

om nationella minoriteter. Dessa bör göras tillgängliga i så stor utsträckning som möjligt i digital form, text, bild, ljud och rörliga bilder. Urval och prioriteringar bör ske i samråd med aktuell språkgrupp.

Beslut i detta ärende har fattats av biträdande riksbibliotekarie Lars Ilshammar efter föredragning av handläggare Elisabet Rundqvist. Avdelningschef Christina Jönsson Adrial har deltagit i den slutliga handläggningen.

Lars Ilshammar
Biträdande riksbibliotekarie

Elisabet Rundqvist
Handläggare

Refererad litteratur och rapporter

Aquilonius, Jennie (2017): "Läka med litteratur" ur *Biblioteksbladet* juni 2017

<http://biblioteksbladet.se/laka-med-litteratur/>

Bibliotekslag (1996:1596): https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596

Bibliotekslag (2013:801). Svensk författningssamling 2013:801. SFS nr: 2013:801

Departement/myndighet: Kulturdepartementet Utfärdad: 2013-10-31

Ändrad: t.o.m. SFS 2017:768, Regeringskansliet

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Brisander, Cecilia (2017): *Bibliotek i samspel med lokalsamhället*, Regionbibliotek Stockholm.

<http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/sites/4/2017/02/Bibliotek-i-samspel-med-lokalsamhallet.pdf>

Brisander f.d. Bengtsson, Cecilia (2014) *Förstudie om nationella minoriteter & bibliotek*. Regionbibliotek Stockholm.

<http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/sites/4/2014/06/CBnationellaminoriteter.pdf>

Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk Strasbourg den 5 november 1992, (SÖ 2000:3)

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2000/01/so-20003/>

Fichtelius, Erik red. et al (2017): *Den femte statsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*.

Nationell biblioteksstrategi/Kunglig biblioteket. ISBN 978-91-7000-341-7

http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/files/2017/09/Den_femte_statsmakten_WEBBVERSION.pdf

Gärdén Cecilia (2016): *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. ISBN 978-91-7000-338-7

http://www.kb.se/Dokument/Nationell%20biblioteksstrategi/Skolbibliotekets%20roll_slutversion.pdf

Kunglig biblioteket (2017): *Yttrande över Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop - Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen*

http://www.kb.se/dokument/Om/yttranden/Kultursamverkan%20f%C3%B6r%20ett%20Sverige%20som%20h%C3%A5ller%20ihop_dnr%201.3-2017-231.pdf

Kulturdepartementet Ds 2014/7:8 *Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop - Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen*

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/departementsserien-och-promemorior/2017/03/ds-20178/>

Kulturpolitiskt handlingsprogram. 2016-2017, Sametinget.

<https://www.sametinget.se/106945>

Kungliga biblioteket (2017): *Migration och språklig mångfald. Bibliotekens roll i det flerspråkiga samhället*. Kungliga biblioteket. Dnr 6.6-2017-376.

Mikaelsson, Sara (2014): *Det samiska folkbiblioteket. En undersökning om informationsförmedling på folkbibliotek till samer i samiska förvaltningsområden*. Sociologiska institutionen. Kandidatuppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:807531/FULLTEXT01.pdf>

Nieminen Kristofferson, Tuija (2016). *Tolv minoritetsröster om biblioteken*. Sveriges författarförbund. Biblioteksrådet. 2016.

http://www.forfattarforbundet.se/wp-content/uploads/2016/02/12-Minoritetsr%C3%B6ster4_febr2016.pdf

Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. SÖ 2000:2, Strasbourg den 1 februari 1995

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2000/01/so-20002/>

Regeringen (2012/13): *Regeringens proposition 2012/13 - Ny bibliotekslag*, DS 2012:13

Regeringen (2015): *Kungliga biblioteket ska ta fram en biblioteksstrategi för hela Sverige*, pressmeddelande, Regeringskansliet, Stockholm

<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/06/kungliga-biblioteket-ska-ta-fram-en-biblioteksstrategi-for-hela-sverige/>

Regeringen *Uppdrag till Sametinget avseende Samernas bibliotek*
Ku2015/02788/DISK

<http://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2017/10/uppdrag-till-sametinget-avseende-samernas-bibliotek/>

Statens offentliga utredningar *SOU 2017:60 Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik 2017:60*, Kulturdepartementet, Regeringskansliet

Statens offentliga utredningar *SOU 2006:19 Att återta mitt språk - åtgärder för att stärka det samiska språket*,

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2006/02/sou-200619/>

Thomas, Barbro (2012): *Vad är ett sjukhusbibliotek? Utredning och förslag rörande sjukhusbibliotekens verksamhet.*

http://www.kb.se/dokument/Bibliotek/utredn_rapporter/2012/Vad%20%C3%A4r%20ett%20sjukhusbibliotek,%202012.pdf